

VZPOMÍNKA NA OSCARA CULLMANNA

Jan Milič Lochman

EINE ERINNERUNG AN OSCAR CULLMANN Der Titel des berühmten Buches Cullmanns „Christus und die Zeit“ (1946) markiert die beiden Brennpunkte seiner Theologie: die „christologische Konzentration“ einerseits, andererseits den ständigen Bezug zum Zeitgeschehen, zur Geschichte. In diesem Spannungsfeld profilierte sich Cullmann zum hervorragenden Ökumeniker und zum theologischen Lehrer mehrerer Generationen. In einer persönlich warmen Erinnerung gedenkt J. M. Lochman seines am 25.1.1999 verstorbenen Lehrers, Kollegen und Freundes.

25. ledna zemřel po dlouhé nemoci ve svém domě v Chamonix basilejský profesor *Oscar Cullmann*. Svým životem a dílem sdílel takřka celé 20. století. Jako náš J. B. Souček se narodil 1902. Délka jeho života neubrala na intenzitě jeho dílu ani ve stáří: Ještě dvaadevadesátiletý publikoval poslední knihu „Modlitba v Novém zákoně“, knihu svěží a podstatnou. Po léta jsem byl s Oscarem Cullmannem v blízkém styku – jako jeho student, kolega, nástupce a v posledním roce i jako soused. Co mi na jeho osobě a díle bylo obzvláště vzácné?

Teolog

Oscar Cullmann patřil nepochybně k nejvýznamnějším biblicky orientovaným bohoslovcům našeho století. Za sebe bych řekl: Kdybych měl jmenovat šest či sedm myslitelů, jejichž teologie mi směřodatně pomohla, byl by on mezi nimi – vedle J. L. Hromádky a J. B. Součka, skotského učitele D. M. Baillie, německých přátel H. J. Iwanda a H. Gollwitza, a ovšem Karla Bartha. Čím mne jeho novozákonní teologie zvláště oslovila?

Pro mnohé z naší první studentské poválečné generace byla Cullmannova kniha „*Kristus a čas*“ (1946) nad jiné závažná. V titulu této knihy se výrazně shrnuje centrální Cullmannův zájem. Oba motivy titulu jsou pro něho určující. *Kristus*: Oscar Cullmann je jedním z teologů, kteří rozpoznali, že církevní obnova a ekumenické sblížení se dějí odpovědně jen na základě „christologické koncentrace“ (jak to programově formuloval jeho basilejský kolega Karl Barth). Cullmann jako novozákoník prokazoval, že tato orientace má blízko k postoji rané církve: „Východisko a střed křesťanské víry je víra v Krista“ – do této teze shrnuje výsledky svých studií o prvních křesťanských vyznáních víry už r. 1943. Tomuto poznání svého mládí zůstal

věrný až do svých posledních let. V době, kdy mnozí novozákonníci, hlavně v Německu, ve svém hledání „konstant“ novozákonního svědectví zdůrazňovali spíše antropologické, nikoli christologické motivy, působil Cullmann vytrvale, i když v průběhu času s novými poznatky a akcenty, jako christologický teolog. *„Christologie Nového zákona“* (1957, česky 1976) není náhodou jedním z jeho základních spisů.

S tímto základním důrazem je však u Cullmanna průběžně spojován onen druhý motiv: čas. Kristovské téma mu otvírá dějinnou dimenzi křesťanské spásy. *„Spasení jako dějinný příběh“* (1965) zní příznačně titul jeho dalšího velkého díla. Tím se stavěl proti tradičně idealistickým pokusům pěstovat teologii jako teologii nadčasových principů či individuální existenciality. Myšlení, orientované na Krista jako slovo učiněné tělem, vede své svědky k solidárnímu současnictví. Spása, v Kristu otevřená, nutí k tomu, aby její vyznavač „bral vážně dějiny“ (akcent blízký důrazům „pražské teologie“, především J. L. Hromádky). I zde – tak jako u Karla Bartha – jest však přesně rozlišovat: dějiny samy nejsou nijak spásonosný proces. Ne dějiny, nýbrž Kristus je „agendou“ církve. Cullmann má daleko k ideologizování či teologizování historických procesů a událostí. Avšak příběh spásy se děje v Kristu uprostřed času, a míří tedy důsledně doprostřed naší osobní i sociální časnosti. Odtud lze rozumět, že takto strukturovaná teologie mohla plodně působit i na ekumenické myšlení v době převratných historických dějů.

Průkopník ekumeny

Oscar Cullmann byl osobně angažovaným ekumenikem. Šíře i hloubka jeho ekumenického horizontu imponuje. Byl k tomu snad disponován svým původem: Alsasan, naprosto doma ve dvou kulturách, po desetiletí „akademický pohraničník“. K francouzsko-německo-švýcarské orientaci se přidala brzo i italská (valdenská) a americká zkušenost. A nezapomeňme na basilejské alumneum, které po desetiletí se svou sestrou vedl a utvářel jako společenství studentů, převážně teologů: to byl za jeho vedení vpravdě ekumenický dům, otevřený pro studenty z různých evropských i zámořských končin. I mnozí z našich českých teologů v něm směli za studií v Basileji pobývat. Zde se mladá generace za vlídné pozornosti Cullmannových prakticky učila „ekumenické existenci“.

To platilo nejen o pluralitě kultur, nýbrž také – stoupající měrou – i o pluralitě konfesí. Cullmann sám rozvinul intenzivní vztahy s katolickou církví. Jeho teologie byla mezi katolickými teology vysoce oceňována, právě i ve svých soteriologicko-dějinných aspektech – někdy přejněji než v evan-

gelických kruzích. Nebylo náhodou, že byl jedním z nejvýznamnějších ekumenických hostů na 2. vatikánském koncilu. Zvláštní přízeň mu projevoval i Vatikán: při jeho osmdesátinách o něm noviny psaly jako o „příteli tří papežů“. Bylo to přátelství osobní i věcné. Zvláště blízko mu byl Pavel VI., jehož svou koncepcí strhl k realizaci myšlenky založit na biblické půdě Izraele, mezi Jeruzalémem a Betlémem, ekumenický institut v Tantur, který je podnes ekumenicky významnou institucí.

Svou teologií i praktickými iniciativami se Cullmann potom vypracoval v myslitele, který našel ohlasu po celém ekumenicky orientovaném světě. Znáám jen málo bohoslovců, kteří byli přijímáni s velkou pozorností na nejrůznějších místech a v nejrůznějších tradicích. Přitom Cullmann nebyl nikdy „teologickým kosmopolitou“, který je všude, ale vlastně nikde doma. Svými kořeny i svým vyznáním je jednoznačně evangelickým teologem. Ale právě jako evangelický bohoslovec je zároveň myslitelem apoštolsky zdůvodněné a soteriologicky-dějinné evangelické katolicity. Jak mu ekumenická myšlenka a její teologicky i prakticky plodný model ležela na srdci, ukazuje jedna z jeho posledních prací, knížka „*Jednota rozmanitostí*“ (Einheit durch Vielfalt): českého čtenáře tu upoutá, jak Cullmann přejně zpracovává podněty naší Jednoty bratrské, především v rozlišování „věcí podstatných, služebných a případných“; ten model měl pro něho vysoce aktuální impuls. Tím vším byl Cullmann až do vysokého stáří vyhledávaným partnerem ekumenických rozhovorů. Vpravdě „patriarcha ekumenické teologie“ – a to i v nečekaných kontextech: Vzpomínám, jak se rozzářily oči mladé teoložky z Oceánie, když mezi řečí padlo jméno Oscar Cullmann.

Učitel a kolega

Velmi si vážím toho, že jsem mohl být, krátce, studentem, později po desítilétí kolegou, nakonec přímo i sousedem Cullmannovým. Jako akademický učitel nepůsobil novozákonník strhujícím dojmem. Když jsme se skupinou studentské delegace 1946 poprvé navštívili Basilej, zapůsobil na mne mnohem výrazněji dynamický Karl Ludwig Schmidt. Cullmannův přednes byl spíše jednotvárný. Působivěji se četl než poslouchal. Jinak působil v osobní blízkosti, především v alumneu, ale tam já jsem nebydlil. K intenzivnímu vztahu a k přátelství s učitelem došlo až když jsem byl do Basileje povolán. Byl tehdy prorektorem a jeho úkolem bylo přivítat nové profesory a já jsem byl shodou okolností pověřen, abych na akademické slavnosti za všechny nově povolané ze všech fakult promluvil. Od té doby se vyvinula mezi námi sympatie, která přetrvávala až do posledního roku jeho života. V nezapomenutelných teologických rozhovorech jsme si dobře

rozuměli. I mé české kořeny tu byly výhodou: rád vzpomínal na své bývalé studenty, ze Štrasburku, z Basileje, např. na první českou trojici po válce ve Štrasburku, Molnára, Brože, Mikulovou. Na jeho důrazné doporučení jsem byl jednohlasně zvolen rektorem a tím vlastně jeho nástupcem (protože kdysi i Cullmann sloužil univerzitě jako rektor, a to v kritických dobách roku 1968, které mistrně zvládl v konfliktech mezi profesory a studenty). V kolegiu emeritních rektorů jsme pak byli po dlouhou dobu jediní bohoslovci. K odborným a „úředním“ vztahům přistoupily i osobní: Cullmannovi – a v posledních letech Cullmann sám, naposledy, už otřesen, několik měsíců, než definitivně ulehl – k nám rádi docházeli na „český oběd“.

Tuto vzájemnou teologickou i lidskou blízkost naznačuje věnování v jeho poslední knize „*Modlitba v Novém zákoně*“ (není věru náhodou, že poslední dílo Oscara Cullmanna je věnováno tomuto tématu, modlitbě jako předpokladu i konečnému zaměření života a myšlení víry): „Milému kolegovi J. M. Lochmanovi s vděčností za jeho knihu *Otčenáš* i za jeho přátelství i přátelství jeho vážené manželky – ve vzájemném přesvědčení, že modlitba jako rozhovor s Bohem je předpokladem veškeré teologie jakožto řeči o Bohu.“

Vzpomínám na svého učitele a přítele s velkou vděčností.